

МОЈ ЖИВОТ И КЊИЖЕВНИ РАД

Рођен сам почетком првог свјетског рата 1915, у селу под планином Грмечом. У то исто вријеме мој отац, као војник аустроугарске армије, борио се негдје на фронту у Карпатима, а мој стриц Ницо, српски добровољац, борио се у српској војсци против аустроугарских завојевача. Тако су се два брата, налазећи се у двије зарађене војске, борили у ствари један поред другога.

Тек што се рат завршио, мој отац и стриц Ницо нађоше се поново заједно, у истој кући. Од њих сам добио своје прве играчке, месингане пушчане чауре и чуо прве ратне приче.

Кад ми је било четири године умре ми отац. Тако, заједно с млађим братом и сестром, остадох да живим поред мајке, дједа Рада и стрица Нице.

Стриц Ницо знао је ваздан којекаквих народних прича и пјесама, а имао је доста и својих доживљаја, јер је био рудар у Америци и ратник-добровољац, па нам је у зимске вечери често причао до дубоко у ноћ. Да би га одобровољили за причање, ми, дјеца, чистили смо му ципеле, прали ноге и чешали га по леђима.

Тако се, захваљујући стрицу Ници, преда мном први пут отворио богати свијет који је створила народна машта. Видио сам змајеве, виле, дивове, патуљке, вампире, јунаке, чаробњаке, ратнике.

Дјед ме је водио са собом да заједно чувамо овце. Трчкарајући са њим око гајева, по пашњацима, кроз шикаре и око потока, откривао сам богат и бујан свијет природе. О свему сам неуморно запиткивао дједа, а он ми је одговарао како је најбоље знао и умио. Тако ми је, на примјер, на моје питање о небу одговорио:

- Небо је везано за земљу кукама и ланцима.

Кад сам га питао да ли би се мјесец могао дохватити кад се спусти на ивицу бријега, он ми је сасвим озбиљно одговорио да би то било могуће. Тада сам ја начинио свој први план за освајање мјесеца: једне вечери, крадом, отићи ћу на врх бријега, попети се на највише дрво и докучити мјесец дугачким грабљама нашег комшије Лазе Угарчине.

Мој план се није остварио у првом реду због тога што сам био велика страшљивица па увече нисам смио да изиђем ни у двориште, а камоли да се попнем на бријег.

Кад сам већ био у шестој години, дали су ми да чувам јагањце. Био је то лак и занимљив посао, особито ако је лијеп дан и ако се у близини нађе још које чобанче. Онда смо се играли, тражили птичја јаја, зидали куле, брали јагоде и печурке. Често би у игри заборавили на своје стадо и оно би се зачас нашло у туђем житу. Ако би то спазио сеоски пољар, чувар усјева, надигао би грдну вику и појурио да нас бије или би нас тужио родитељима, па је било батина као кише.

Нарочито сам добро запамтио једног старог пољара који је волио ракију и према њему сам касније радио лик сеоског пољара и партизанског кувара, чича Лијана, главног јунака мојих ратних романа за дјецу.

Први велики преломни догађај у мом животу био је полазак у основну школу.

Старији у селу увијек су нас плашили школом. Чим нешто скривиш, већ ти пријете:

- Чек, чек, поћи ћеш ти у школу, па ће ти учитељица одерати кожу с леђа, а поп ће ти одсјећи језик.

Наравно, нисам се усудио да сам одем до школе. Одвео ме дјед Раде и уз пут ми обећао:

- Не бој се ти ништа, иди слободно у разред, а ја ћу те чекати иза живице. Ако дође до боја ти само вичи и ето мене одмах.

У школи су ме чекала разна изненађења. Разред пун слика. Овдје зец, тамо вук, онамо змија, па медвјед, лав, камила. И лијепо и страшно. Да није остале дјеце, не бих ти се ја, мајци, сам усудио да завири у разред.

На ормару, покрај табле, угледах глобус и шапатам питам свог друга из клупе шта је оно.

- Бостан - каже он.

Кад је нас, прваке, учитељица стала испитивати како је коме име и презиме, ја казах своје име, али како ми је презиме - нисам знао.

- Молим, он се зове Ћопић! - поможе ми један ђак из другог разреда.

- Зовеш ли се Ћопић? - пита учитељица.

- Не зовем - кажем ја. - Наша се кућа зове кућа Ћопића, и овце и говеда зову се Ћопића, и њива...

Ипак, брзо сам се навикао на школу и заволио је. Ту је било толико нових другова, игара, трке у школу, из школе. Научио сам од ђака и разне подвале и смицалице и, наравно, најприје сам их опробао на свом дједу. Дотрчим, на примјер, из школе и још с прага питам дједа:

- Ћеде, колико ти је година?

- Шездесет - вели он.

- Толико има и мој магарац! - кажем ја побједоносно.

Старац на то запрепашћено гракне и од чуда сједне на столац.

- Зар си то у школи научио, јадан ти сам ја.

Учитељица нам је била строга и знала је ишибати прутом немирна ђака и незналице. Због тога се једна велика група ђака одметну од школе, па су ујутру одлазили у један велики гај и ту се крили читав дан, све док се не би завршила настава, а онда су се враћали кући као да тобож иду из школе. У томе гају начинили су читав логор: колибу, огњиште итд.

Једног дана сазнаде се за тај логор па га сељаци, под командом стрица Нице, опколише, заузеше на јуриш, а одметнике похватише и доведоше у школу. То је био славан догађај о коме се дуго причало.

Поједине јунаке из тога ђачког хајдучког логора и њихове подвиге описао сам касније у роману „Орлови рано лете” сликајући Прокин гај и дјечаке из Јованчетове дружине.

У основној школи дошао сам и до првих књига. Истина, било их је врло мало, али сваку сам запамтио.

Дуга је то прича како сам научио да читам ћирилицу још прије поласка у основну школу, па како сам пронашао у неком сандуку једну књигу народних пјесама, па како сам се необично узбудио читајући је, па како је дјед мислио да сам се разболио зато што сам био сав уплакан, па како... Дакле, да много не дуљим, та пјесмарица је била прва књига која ми је доспјела у руке.

У школи сам, тек негдје у трећем разреду, купио од учитељице књигу „Мигуел Сервантес”. За њу сам искамчио с великом муком два динара од стрица Нице. (Дјед ми је већ био умро.) У тој књизи био је описан живот славног шпанског писца Сервантеса и штампано неколико одломака из његовог романа „Дон Кихот”. Следећа прочитана књига била је „Доживљаји једног вука”, затим „Доживљаји једне корњаче”. Све су биле лијепо илустроване.

Читајући те књиге био сам тако узбуђен и занесен, тако разигране маште, да сам све оно што сам прочитао замишљао живље него стварни свијет око себе. Преда мном су се откривали нови непознати крајеви, људи, животиње. Све ми се чинило љепше, боље и чудесније него у обичном животу.

Једном је неки мој даљни рођак добио на лутрији пакет књига. Знајући како он воли крушке, ја му однесем пуну своју школску торбу крушака, а он ми, за узврат, поклони двије књиге: збирку народних прича и збирку прича енглеског писца Оскара Вајлда. Како је тај рођак живио у једном доста удаљеном селу, том приликом предузео сам и своје дотад највеће самостално путовање. На два-три мјеста умало ме не уједоше пси, али се ипак све добро свршило: и ја и књиге читаве стигосмо кући.

Велики прелом у мом животу настао је оних дана кад сам први пут у животу оставио родну кућу и свој завичај и отишао у Бихаћ, у гимназију.

Настанио сам се у једном ђачком интернату. Првих дана сваке сам ноћи плакао тугујући за мајком, за кућом, за својим селом. Чинило ми се да више никад нећу видјети родне Хашане, да никад више нећу ловити рибу у рјечици Јапри, слушати брујање малог млина, ни поиграти се с братом, сестром и својим негдашњим друговима. Много година касније те успомене на дјетињство поменуо сам у књизи „Деда Тришин млин”.

*„Чим очи склопим, ја одмах видим
и поток Јапру, и врба ред,
ево и млина препуног лупе
и пред њим Триша, старина сед...”*

У Бихаћу су ме чекала нова познанства, нова сазнања и доживљаји.

Ево најприје нових другова из свих околних градова и села па и из других крајева. Чим смо се мало упознали и зближили, најприје смо једни другима дознали надимке или смо их на лицу мјеста измислили. Сјећам се и данас неких: Струњо, Снашица, Чукан, Кравица, Баја-Бајазит, Кракија, Шуцкор. Најдужи надимак имао је неки наш колега Вид кога су звали „Симон Фите, трговина пите”.

Надимке су, такођер, имали и наши професори, послужитељи, полицајци итд.

Један од мојих нераздвојних другова с којим сам иначе највише ратовао и ја и остали, био је мој даљни комшија испод Грмеча Душан Дивјак. И њега и те незаборавне дане и доживљаје добрим дијелом описао сам у свом роману за дјецу „Магареће године”.

Због свог дугачког језика често сам долазио у сукоб и са старијим ђацима па сам знао и батине добити. Сјећам се, нарочито ме је због мог „лајања” упорно јурио око интерната Ђак Стојан Матић, који је 1942. погинуо на Лапцу командујући личким партизанима и проглашен за Народног хероја.

Да имам смисла за писање то сам најприје чуо од свог наставника српскохрватског језика.

Донесе он једног дана у разред наше ђачке свеске с исправљеним задацима, спусти их на сто и озбиљно упита:

- Који је то међу вама Бранко Ћопић?

Мени се одсјекоше ноге. Готов сам, помислих, сигурно ме је неко тужио због мог „лајања”.

Лагано устадох и промуцах:

- Молим, то сам ја.

- Написао си врло добар задатак! - грмну он, а ја од великог изненађења и олакшања - цоц! - поново сједох у клупу, опет ми се ноге подсјекоше.

Тих година прочитао сам читав низ одабраних књига које су ми препоручили моји наставници. Скоро исто толико прочитао сам и разних других књига које су ми случајно до руку дошле. Међу њима је било доста петпарачке, шунд-литературе, али ја сам и то халапљиво гутао. Чак ми се понекад чинило да су те књиге боље од оне праве, умјетничке литературе, а тек сам касније почео уочавати разлику између њих.

У првом разреду гимназије написао сам и своју прву пјесму.

Једног дана, послјије обилне кише, ја се склоним у ћошак учионице и почех да пишем пјесму о минулој киши:

*„ Над градом се облак вије,
из облака киша лије...”*

Послије те пјесмице почео сам да пишем пјесме у прози, јер ми је то, чини ми се, лакше ишло од руке.

Прву штампану ствар, један кратак прозни састав, објавио сам 1928. у омладинском часопису „Венац”. Био сам тада у четвртном разреду гимназије, имао сам скоро четрнаест година.

По завршетку ниже гимназије уписао сам се у Учитељску школу у Бањој Луци. Опет сам се настанио у интернату.

У томе новом интернату, међу старијим и одраслијим друговима, било је много живље и интересантније. Ту је већ било више ђака који су писали и штампали пјесме и приче. Осим тога у интернату је излазио, у једном примјерку, писан руком, недјељни хумористички лист „Зембил”, а у нашем разреду, у школи, сличан лист под насловом „Огледало”. Наше „Огледало” било је још и илустровано и то чак и сликама у боји. Радио их је наш разредни колега, данашњи академски сликар, Милош Бајић.

Наравно, ја сам био ревностан сарадник оба листа. Објављивао сам у њима шаљиве пјесмице, анегдоте и чланчиће. Многи су ми због тога пријетили батинама, а нарочито мој стари друг још из ниже гимназије, Душан Дивјак, својеглави Де-Де-Ха из „Магарећих година”.

Под утицајем СКОЈ-а (Савеза комунистичке омладине Југославије) међу одраслијим ђацима почео је да буја врло жив политички рад. Револуционарно расположење незадрживо се ширило у редовима омладине. Популарисана је и читана напредна литература, организовани штрајкови против лоше хране у дому, против рђавих наставника, упознаван тежак живот наших радних људи под краљевском Југославијом.

У исто вријеме почео је и прогон и искључивање из школе свих напреднијих ученика.

Тако, у четвртог учитељске, искључише и мене због читања и ширења напредне литературе. Разред сам завршио у Сарајеву. Сљедеће године опет се вратих у Бања Луку и опет ме искључише због истих ствари.

Конечно, учитељску школу заврших у Карловцу, у Хрватској.

У учитељској школи почео сам да пишем своје прве приче и да их објављујем по ђачким листовима и по новинама.

Сјећам се како ми је тешко полазило за руком да „саставим” своју прву причу. Описи природе у самој причи ишли су ми глатко, јер сам њене љепоте осјећао још из дана дјетињства, али нисам познавао људе, нисам још почињао да их озбиљније посматрам. Тек онда кад се код мене пробудило живље интересовање за људе око мене и за њихов живот, и моје је причање постало течније и увјерљивије.

Напредна, револуционарна литература која је говорила о борби, страдању и патњама људи, такођер ме је упућивала да посматрам нашег човјека и његов живот. Развијала је код мене љубав и дивљење за човјека борца. Тих година нарочито су ми били прирасли за срце од наших писаца огорчени бунтовник Цанкар и снажни револуционар Крлежа, а од страних писаца Максим Горки, велики и неуморни човјекољубац.

По завршетку учитељске школе уписао сам се на Филозофски факултет у Београду. Тада почињем озбиљно да се бавим књижевним радом. Током четири године студија редовно сам објављивао у дневном листу „Политици” кратке приче из живота крајишких сељака. Један део тих прича објавио сам прије рата у збиркама „Под Грмечом”, „Борци и бјегунци” и „Планинци”.

У тим својим причама описивао сам људе свога краја које памтим још од најранијег дјетињства: свог дједа, мајку, комшије, сеоске слуге, просјаци, скитнице, врачаре, Цигане-мечкаре, пеливане, дрвосјече, угљаре, лажове, крадљивце, сањаре, занесене и тужне дјечаке. Шарен је и занимљив био тај свијет мојих јунака.

Начули моји сељаци да их, каже, „мећем у новине”, па ми неки пријете, други се смију, а неки се, опет, ућуте кад ме виде и све шапућу:

- Не говори ништа пред њим, јер ће те одмах метнути у новине па пуче грдна брука!

- Мотиком би њега требало негдје из мрака - препоручивао је по неко.

Током студија почео сам да пишем и приче за дјецу. Описивао сам доживљаје разних животиња, све од лептирова па до медвједа. Те приче објављене су у књизи „У свету лептирова и медведа”.

Године 1941. отишао сам у партизане и тамо остао све до ослобођења радећи, углавном, на културно-просвјетном сектору.

Током читаве народноослободилачке борбе трудио сам се да што више видим, чујем и запамтим од свега онога што се око мене догађало тих славних дана.

А ја сам гледао своје школске другове, комшије и познанике, дојучерашње чобане, сељаци, раднике и ђаци, како преко ноћи израстају у ратнике, хероје и у команданте народне војске. Гледао сам нашу распјевану младост како се бори и гине за слободу родне груде, за спас човјечанства од фашистичког мрака и ропства.

Тада сам, 1941, из пуног срца почео да пишем пјесме о нашој славној партизанској војсци и њеној борби. Тако су никле пјесме „Гроб у житу”, „Пјесма мртвих пролетера”, „На

петровачкој цести” итд. Оне су касније сабране у збирци „Огњено рађање домовине” и штампане још у току рата.

Током рата написао сам и већи број кратких позоришних комада који су извођени од стране омладинских позоришних дружина широм слободне партизанске територије.

Нисам заборављао ни наше прве, ратне пионире, чије су чете ницале по свим нашим ослобођеним селима и градовима. Писао сам за њих пјесме, а крајем рата завршио сам и штампао и књигу прича за дјецу под насловом „Приче партизанке”.

Једанпут ме тако, у току рата, сусрете у селу Дубовику једна чета пионира, па кад ме препознадоше, њихов командант заустави ме и рече:

- Друже Бранко, ево ти оловка и хартија па нам напиши једну пјесму, а ми ћемо мало причекати.

Пионири пободоше свој барјак у неку хладовину и посједаше око њега. Сједох и ја уз неко дрво и написах им на оној хартији пјесму „Мој митраљез” коју сам уз пут већ био у глави срочио.

- Добра је - рече њихов командант кад је прочитах наглас. - Ево ти једна прегршт љешника, дај капу.

Ослободилачки рат и народна револуција дали су ми огроман материјал за књижевну обраду. Видио сам толико битака, упознао безброј смјелих бораца, хероја, делија, племенитих људи, пожртвованих мајки, славних митраљезаца, бомбаша, курира, партизанских куvara, минера, коњоводаца.

Једног дана, у четвртој непријатељској офанзиви, упознао сам и једног необичног митраљесца према коме сам, касније, обрађивао лик свог популарног јунака Николетине Бурсаћа.

Било је то овако.

Почетком четрдесетреће, као ратни дописник „Борбе” за Пету крајишку дивизију, написао сам пјесму „Марш Пете дивизије” који је почињао стиховима:

*„Петокрака звијезда сија,
гура Пета дивизија...”*

Пјесму су борци дивизија брзо научили и често је пјевали на моју велику радост.

Убрзо груну четврта офанзива. Наша дивизија, упорно се борећи, повлачила се пред надмоћнијим непријатељем. Једне вечери, дубоко у планини Клековачи, док смо се кратко одмарали стојећи у снијегу, једна крупна и носата делија, с митраљезом о рамену, одједном се обрати мени и рече:

- Ама гдје ли је сад онај Бранко Ћопић што је спјевао ону пјесму „Гура Пета дивизија”? Баш бих га волио видјети како сад он гура кроз овај снијег.

- И ја бих га волио видјети - додадох ја не казујући ко сам.

- Баш би му ваљало дати по туру! - добродушно грмну делија митраљезац и заколута очима.

- Право кажеш! - сложих се и ја опрезно шкиљећи у носатог ратника.

Утом низ колону дође хитна команда:

- Митраљесци напријед!

- Аха, док мене зову напријед, богме су дошле гаће на решето, ваља негдје пробијати обруч! - гракну делија с митраљезом и журно закорачи према челу колоне.

Према томе непознатом ратнику почео сам једног дана да радим лик Николетине Бурсаћа, партизанске јуначине.

Послије ослобођења Београда постао сам први уредник дечјег листа „Пионири” и тај сам посао радио више година. Као уредник прочитао сам безброј дечјих радова, нарочито пјесама. Неки од тих некадашњих пионира пјесника већ су данас постали сасвим озбиљни млади писци...

У годинама послје ослобођења написао сам већи број књига, претежно с мотивима из револуције. Написао сам досад романе „Пролом”, „Глуви барут” и „Не тугуј бронзана стражо”. Затим имам збирке приповиједака „Роса на бајонетима”, „Сурова школа”, „Љубав и

смрт”, „Доживљаји Николетине Бурсаћа”, „Горки мед”, „Свети магарац”, „Људи с репом” и збирке пјесама „Огњено рађање домовине” и „Ратниково прољеће”.

За дјецу сам написао романе „Орлови рано лете”, „Славно војевање”, „Битка у златној долини” и „Магареће године”, затим збирке прича „Приче партизанке”, „Вратоломне приче”, „Приче испод змајевих крила” и „Доживљаји мачка Тоше”, а од збирки пјесама „Чаробна шума”, „Армија одбрана твоја”, „Партизанске тужне бајке”, „Вечерње приче”, „Деда Тришин млин” и „Несташни дјечаци”.

За позориште сам написао комедију „Доживљаји Вука Бубала” и комад за дјецу „Ударници” („Дружина јунака”) а за филм сценарија за ратне филмове „Живјеће овај народ” и „Мајор Баук”.

Књиге су ми превођење на руски, украјински, пољски, чешки, бугарски, мађарски и њемачки језик.

Током рата и у годинама послје ослобођења имао сам безброј пута прилике да видим колико наши људи, како одрасли тако и дјеца, воле књигу и књижевност, а нарочито она дјела која говоре о животу и борби наших људи, блиских свакоме од нас. То ме је увијек подстицало на то да са још већим жаром и полетом радим своје књижевне ствари.

Незаборавни ми остају у сјећању бројни сусрети са мојим најмлађим читаоцима, пионирима, разговори са њима и књижевне приредбе по школама. Том приликом увијек се сјетим свог дјетињства и своје жудње за књигама па сам пред собом обећам да ћу још више писати за наше најмлађе читаоце, свима нама најдраже.

Писање за дјецу за мене је најљепши посао, најпријатнија забава и најбољи одмор. Кад завршим једну књигу за дјецу, ја се осјећам тако весео и расположен као да се враћам с неке велике мајске свечаности.

Бранко Ћопић